

מחמוד עבאס והציונות: ממאבק להשלמה

אלחנן מילר

גורמים שונים בישראל טוענים כי נשיא הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס (אבו מאזן), מעביר מסרים של שלום באנגלית ומסרים של מאבק בערבית. אותם גורמים, שרובם חסרי ידע בסיסי בערבית, ממחזרים למעשה את הטענות שנהגו להשמיע כלפי יאסר ערפאת, שאכן נהג לדבר בכפל לשון. מחקר שיטתי מראה כי עמדותיו של עבאס ביחס לישראל ולציונות התפתחו, והתמתנו, לאורך השנים.

בסוף חודש מרץ 2016 הגיעה קבוצה של ישראלים יוצאי ארצות ערב לביקור רשמי בלשכתו של הנשיא הפלסטיני מחמוד עבאס, אבו-מאזן, ברמאללה. למרות החום הרב בו התקבלה הקבוצה הדגיש הנשיא בנאומו שוב ושוב כי עצם המפגש אינו מסמן העדפה של קבוצה אחת בישראל על פני קבוצה אחרת. אמנם הפלסטינים ויהודי ארצות ערב חולקים שפה, תרבות, והיסטוריה משותפים, הדגיש עבאס, אך יחסו לחברה הישראלית – על כל רבדיה ועדותיה – חסר פניות.

זר שהיה נקלע למקום היה מתקשה להבין את הכחשתו העיקשת של אבו-מאזן את זיקתו המיוחדת לאורחיו המזרחיים. כך אולי חשו גם האורחים עצמם. אך דבריו של הנשיא שפכו אור חדש על התמורות העמוקות שעבר עם השנים ביחסו לתנועה הציונית – מניעה, כשליה, והדרך בה האמין שניתן להסיגה לאחור.

בעוד שקודמו בתפקיד, אבי המאבק הפלסטיני ואיש הסייפא יאסר ערפאת, לא הותיר כמעט מורשת כתובה, דומה שאבו-מאזן לא הפסיק לכתוב. מאז שהצטרף לתנועת פתח באמצע שנות השישים הוא היה איש ספרא, אידיאולוג ואינטלקטואל מגויס של התנועה. בעבודת הדוקטורט שלו באוניברסיטת פטריס לוממבה במוסקבה משנת 1982, שכתרתה "הקשר הסודי בין הנאציזם והציונות", טען עבאס לקשר הדוק בין התנועה הציונית לבין המשטר הנאצי בגרמניה טרום מלחמת העולם השנייה, ופקפק ברציחתם של ששה מיליון יהודים בשואה.

זהו אולי המחקר המצוטט ביותר של עבאס, אולם המנהיג הפלסטיני החל לכתוב על הציונות ונזקיה לפחות חמש שנים קודם לכן, והמשיך לעסוק בנושא שנים רבות אחר כך. עבודתו האקדמית והמחקרית של עבאס משתרעת, עד כה, על פני עשרות מאמרים, ספרונים וספרים, שרק אחדים מהם תורגמו לאנגלית. באתר הנשיאות הפלסטינית סרוקים כ-16 ספרים וספרונים שפורסמו בשנים 1977–2003, שנת התפטרותו של עבאס מתפקיד ראש הממשלה הפלסטינית תחת ערפאת, והודפסו מחדש בראמאללה בשנת 2011. חומרים אלה, הנסקרים כאן לראשונה באופן שיטתי, זורעים אור על התפתחות ההגות הפוליטית של מנהיג התנועה הלאומית הפלסטינית באחת עשרה השנים האחרונות.

הציונות כגזענות

בספרו הציונות התחלה וסוף (אלצהיוניה בדאיה ונהאיה, 1977) שאף עבאס ליצור הבחנה ברורה בין הציונות, כתנועה פוליטית אימפריאליסטית וגזענית, ובין היהדות כדת מוסרית וטהורה. עבור עבאס, הטאיה של הציונות רבים, וקורבנותיה הראשונים היו היהודים עצמם, ורק אז הפלסטינים.¹ כדי להצדיק את קיומה יצרה התנועה הציונית "בעיה יהודית" שלא הייתה קיימת במציאות, בוודאי לא בארצות ערב שבהן דרו יהודים וערכים בכפיפה אחת במשך מאות שנים.

בעיני עצמה, הרגיש עבאס, הציונות היא תנועת שחרור לאומי שמטרתה הקמת מפלט לעם היהודי מפני דריפות. אולם למעשה התנועה היא יציר כפיהן של המעצמות האימפריאליסטיות לאורך ההיסטוריה, מכורש הפרסי עד נפוליאון בונפרטה. האשמה העיקרית ביצירת הציונות היא האימפריה הבריטית, שחששה מהתחזקות שושלתו של מוחמד עלי במצרים של המאה ה-19, ובסופו של דבר העניקה לציונים את הצהרת בלפור בשנת 1917. "בריטניה טרחה על יצירת ישות יהודית כדי לשרת את האינטרסים האימפריאליים שלה, לא מתוך רחמים על האדם היהודי", קבע עבאס בשנת 1977.²

שנים לפני דרישתו של ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו ממחמוד עבאס להכיר בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, עסק המנהיג הפלסטיני בשאלה האם היהודים הם רק קהילה דתית, או גם קבוצה לאומית. לשאלה זו, הבין כבר אז, משקל רב בהכרעה האם זכאים היהודים להגדרה עצמית. עבאס הציג את הדיון כסוגיה פנים-יהודית בראש ובראשונה, וקבע כי "רוב היהודים נטו לטעון כי היהדות היא דת, לא פחות ולא יותר".³ הוא ציטט את הרב הראשי של בריטניה בתחילת המאה ה-20, הרמן אדלר, שטען כי הזהות הלאומית של היהודים הסתיימה "עם נפילת פלסטין בידי הרומאים", ומני אז שייכים היהודים למדינות הלאום בהן הם חיים.

מנגד הציג עבאס את עמדתו של הוגה הציונות תיאודור הרצל, לפיה היהודים בתפוצותיהם אכן היוו יחידה לאומית אחת. לדברי עבאס, היהודים חסרו את המרכיב הבסיסי להגדרה לאומית לרעת רוב ההוגים: מגורים בטריטוריה מוגדרת. כדי לעקוף בעיה זו אימצו תומכי הציונות הגדרה חלופית ללאומיות, שניסח

1 מחמוד עבאס, אלצהיוניה בדאיה ונהאיה (ראמאללה: בילטאן [1977], 2011), 107.

2 שם, 29.

3 שם, 34.

הפילוסוף הצרפתי בן המאה ה-19 ארנסט רנאן, המדגישה תודעה רוחנית משותפת, גאווה בעבר משותף ורצון משותף בהווה. עבאס טען כי האימפריאליזם הבריטי "ניסה לשתול את הרעיונות הללו במוחות היהודים כדי לשכנע אותם "בזכותם למולדת ובזכותם להיות אומה ככל האומות."⁴

כדי לשכנע את היהודים להגר ל"פלסטין" בניגוד לרצונם הטבעי יזמו מנהיגי הציונות פעולות טרור נגד יהודים בארצות מושבם, כתב עבאס. ראש ממשלת ישראל הראשון דוד בן-גוריון, שהאמין ש"כל יהודי שאינו חי בישראל אינו יהודי [...]. ואינו מאמין באל ובתורה ובתלמוד" החל ליוזם פעולות חבלה שיעודדו הגירת יהודים מסיבית.⁵ את הפיגוע נגד בית הכנסת ברחוב קופרניק בפריז באוקטובר 1980 ייחס עבאס ל"תנועה הציונית."⁶ זו, הוא קובע, היא תנועת השחרור הלאומי היחידה בעולם שייחלה לאסונות בקהילות תפוצתה כדי לעודד הגירה.⁷ היא אינה מעוניינת ברווחתם של היהודים בארצות מושבם, שכן זו מעכבת הגירה ופוגעת במטרה העיקרית של הציונות: יישוב הארץ. "הציונות והאנטישמיות הן שתי פנים של אותה מטבע," קבע עבאס.⁸

עבאס טען כי הגזענות היא מאבני היסוד של התנועה הציונית. את ספרו ישראל ודרום אפריקה הגזעניות (אסרא'יל וג'נוב אפריקה אלענצ'ריתין, 1989) הקריש להשוואה בין משטר האפרטהייד בדרום אפריקה ובין מדינת ישראל המודרנית. לדבריו, שתי המדינות הוקמו על התנחלות קולוניאליסטית המבוססת על העיקרון הפילוסופי של עליונות גזעית. במקרה של ישראל מדובר בתפיסת העם היהודי את עצמו כ"עם הנבחר" ואת פלסטין כ"ארץ המובטחת."⁹

אולם הגזענות הציונית לא באה לידי ביטוי רק כלפי ערביי הארץ, בכחינת "ארץ ללא עם לעם ללא ארץ," אלא בראש ובראשונה כלפי החברה היהודית עצמה. השסע האשכנזי-ספרדי תפס מקום נכבד בכתביבתו של עבאס, שראה בציונות עוול אשכנזי משווע ומתמשך כלפי יהודי ארצות האסלאם. "הדבר ממנו חוששים המערבים יותר מכל הוא ריבוי מספר היהודים המזרחים, והפיכתה של ישראל למדינה מזרח תיכונית שבה תתפוגגנה מטרות הציונות ושאיפותיה. לפעמים מגיע חשש זה לרמת אובססיה מטורפת," כתב.¹⁰

המזרחים, טען עבאס, התגלגלו לישראל שלא בטובתם בעקבות פעולות חבלה וחתרנות ציוניות בארצות מוצאם, ומאז משתדלים ככל יכולתם למצוא את דרכם חזרה. התנועה הציונית, לדבריו, נרחקה ליוזם את העלאת יהודי ארצות האסלאם רק לאחר שנכשלה בהעלאת מספר מספק של יהודים אירופאים. גם אז העדיפו יהודים מזרחים רבים להתאסלם (בתימן) או להגר בהמוניהם לצרפת (מאלג'יריה) ולא לעלות לישראל. הרוגמא המובהקת להצלחת הציונות בהקשר המזרח תיכוני היא העלאת יהודי עיראק, שם "נעקרו היהודים

4 שם, 35.

5 מחמוד עבאס, אסת'תמאר אלפוז (ראמאללה: בילטאן [1981], 2011), 27.

6 מחמוד עבאס, מטלוב כירן האיטוד ערבי (ראמאללה: בילטאן [1982], 2011), 12.

7 עבאס, אלצהיוניה בדאיה ונהאיה, 69.

8 שם, 97.

9 מחמוד עבאס, אסרא'יל וג'נוב אפריקה אלענצ'ריתין (ראמאללה: בילטאן [1989], 2011), 6-7.

10 עבאס, אלצהיוניה בדאיה ונהאיה, 19.

משורשיהם ונשלחו אל הקצב הציוני בכפייה.¹¹ לדברי עבאס, הפרעות שבוצעו ביהודי בגדאד ביוני 1941 ונודעו בשם פרהוד היוו את נקודת המפנה שבה החלה הציונות לעשות נפשות בקרב יהודי עיראק.

"הגירתם מעראק לא הייתה עניין טבעי או הגיוני. לא נכון לטעון שהם היגרו משום שהיו ציונים או שראו בישראל את התגשמות מאווייהם (...) ולא נכון שהיגרו מסיבות דתיות או בשל קדושת מקדש שלמה, שכן אפשרויות ההגירה לפלסטין היו פתוחות בפניהם ללא הגבלה מימי כורש ועד סוף התקופה העות'מאנית. הם עשו את ההפך: הפכו את עיראק למרכז ההנהגה היהודית הדתית בעולם ונלחמו בהפיכתה של ירושלים לכזו."¹²

עבאס ראה בהגעתם של מאות אלפי יהודים מארצות האסלאם לישראל – עד שהפכו לשני שלישי מהאוכלוסיה היהודית במדינה – "הצלחה כבירה של הציונות". אולם כמוכנים אחרים, כתב, הציונות נכשלה כישלון חרוץ, בעיקר ביכולתה להשאיר את היהודים בארץ. הוא נשען על מחקר שהתפרסם בעיתון הארץ ב-1974 לפיו רוב מובהק מהמבקשים לרדת מהארץ היו יהודים מזרחים. לדבריו, השאיפה לרדת מן הארץ נבעה מתפיסה הנפוצה בקרב צברים צעירים כי "חיייהם היו גיהנום בלתי נסבל, מציאות צבאית בלתי נגמרת, ושירות מילואים ללא גבול."¹³ כמוכן העמוק יותר, האזרח הישראלי "הנמשך תמיד לחו"ל בשל חוסר שייכותו למולדת, לארץ או לארמה" יסרב להשתתף במלחמות נגד הפלסטינים בשל תחושה עמוקה שזו אינה ארצו. "כל האגרות שמפיצים מנגנוני התעמולה הישראלים, סבר עבאס, "לא יוכלו לשכנע את הישראלי להישאר ולהגן על ארץ שהוא מרגיש בנימי נפשו ששייכת לזולתו."¹⁴

יוצאי עדות המזרח, אותם כינה עבאס "אזרחים ערבים בני העדה היהודית", הם שהובילו את מגמת ההגירה מהארץ. למעשה, כתב עבאס, תנועת "הפנתרים השחורים" ואחרים זעקו לעזרה אל אחיהם הערבים בבקשה להצילם מן הגזענות הממסדית, ואין מושיע. יהודים מזרחים רבים אף סיכנו את חייהם וחצו את הגבול למדינות ערב, שם היו נתונים לחקירות משפילות ואלימות, וכל זאת רק כדי לא להישאר בישראל.¹⁵

קביעתו של עבאס שהציונות אינה תנועה יהודית אורגנית חייבה אותו לאתר קבוצות יהודיות אנטי-ציוניות וא-ציוניות כשותפות לדרך, ובתוך כך להפריז במשקלן ובחשיבותן. הוא מנה בכפיפה אחת תנועות אידיאולוגיות שונות בתכלית כגון "רב טוב" של חסידות סאטמר, הפנתרים השחורים, נטורי קרתא, והארגון הסוציאליסטי הישראלי "מצפן."¹⁶ תיאוריו את התנועות הללו התאפיינו בשגיאות כתיב ובטעויות עובדתיות המעידות על חוסר היכרות עם השפה העברית. למעשה, עבאס הודה כי אינו בקיא בגודלן האמיתי של התנועות הללו, אך הוסיף כי תנועות יהודיות נוספות אולי יעזו לחבור לתנועה הלאומית הפלסטינית במאבקה בציונות.

11 שם, 50.

12 שם.

13 שם, 73.

14 עבאס, אסת'תמאר אלפוז, 45.

15 עבאס, אלצהיוניה בדאיה ונאיה, 110.

16 שם, 84-85.

בספרון הפליטים הפלסטינים-היהודים (אללאג'א'ון אלפלסטיניון-אליהוד, 1981) פרט עבאס באריכות את עולות הציונות כלפי האוכלוסייה היהודית הוותיקה בארץ ישראל על בסיס ספרות חרדית וערויות של אנשי נטורי קרתא. הוא הבחין בין יהודים בעלי מחשבה ציונית ובין כאלה שמימשו את החזון הציוני בגופם, וחילק את הציבור היהודי לארבע קבוצות: ציונים במחשבתם ובגופם ("נכדיהם של הרצל וז'בוטינסקי"); פוסט-ציונים שהתפכחו מציוניותם הודות למאבק הפלסטיני העיקש; חברי המפלגה הקומוניסטית הישראלית רק"ח; ואנשי נטורי קרתא, אותם כינה עבאס "חלק בלתי נפרד מהזירה הפלסטינית" ו"פלאג מפלגיניו".¹⁷

"ביכולתנו להבחין בין אלה המדברים על הציונות אך אינם מיישמים אותה לפרטי פרטים ובין אלה המיישמים אותה ופועלים להעמיקה. את אלה (הראשונים) ניתן לראות כקטגוריה חדשה הנתונה להתפתחות, לתמורה ולמעבר לשלב של התנכרות לציונות."¹⁸

על פניו, גישתו של עבאס לציונות לא הייתה שונה מהותית מהגישה הערבית הרווחת.¹⁹ דומה, עם זאת, כי ההבדל היה נעוץ בהישענותו המאסיבית על מקורות יהודיים וישראלים כבסיס לטענותיו, כמו גם באמפתיה הרבה שגילה לאינטרס היהודי, כפי שהבין אותו. נראה כי פנייתו החוזרת ונשנית לקוראיו הערבים להבחין בין "יהודים" ו"ציונים" (אבחנה שאינה מקובלת כפשוטה על רבים בעם היהודי כיום) נועדה, בראש ובראשונה, למנוע פגיעה באזרחים יהודים מחוץ לגבולות ישראל/פלסטיין בשם המאבק הלאומי הפלסטיני.

ביקורת עצמית: העולם הערבי כבעיה, וכפתרונה

אם עבאס היה נטוע בלב הקונצנזוס הערבי בנתחו את הציונות ומניעיה, הרי שחרג הרחק ממנו בביקורתו הנוקבת כלפי מדינות ערב בשל יחסם לאזרחיהם היהודים ולאחיהם הפלסטינים.

לדבריו, העולם הערבי לקה בחוסר יכולת להבחין בין "יהודים" ו"ציונים". כשל תפיסתי זה גרם לשליטי ערב, בתקופה שסביב הקמת מדינת ישראל, לפנות נגד אזרחים יהודים תמימים שנאלצו להגר או לברוח לישראל. בכך סייעו שליטי ערב לתנועה הציונית, מבלי משים, לממש את יעדיה. כך כתב ב-1981:

"איננו יכולים כלל להתכחש לעובדה שאנו, כערבים, סייענו במידה רבה לתנועה הציונית לעקור את היהודים מכל ארצות ערב; הם שמהווים היום 65% מסך תושבי ישראל היהודים ולמעלה מ-97% מיישובי הספר, אותם מכנה ישראל עיירות פיתוח."²⁰

17 מחמוד עבאס, אללאג'א'ון אלפלסטיניון-אליהוד (ראמאללה: בילסאן [1981], 2011), 28.

18 שם, 24.

19 ראו למשל הלל כהן, תרפ"ט: שנת האפס בסכסוך היהודי-ערבי (ירושלים: כתר, 2013), 357.

20 עבאס, אסת'תמאר אלפוז, 31.

כאמור לעיל, עבאס התייחס לגירוש יהודי עיראק כאב טיפוס לנעשה בשאר מדינות ערב. בסיוע שגרירות בריטניה בבגדאד, תאר, החלו לפעול בעיראק ארגונים ציונים בשנות הארבעים, בשיתוף פעולה חשוד עם ראש הממשלה דאז, נורי סעיד. קמפיין ציבורי נרחב הוביל בסופו של דבר לניסוח חוק לשלילת אזרחותם של יהודי עיראק. לאחר שאזרחותם נשללה ניסו היהודים להימלט מהמדינה בכל דרך, חוקית ובלתי חוקית. המעטים שהתעקשו להישאר ולהיאחו בזהותם האזרחית סבלו "יחס פושע" מצד "המשולש ציונות-אימפריאליזם-משטרים [ערבים] ריאקציונרים".²¹

בביקורתו של עבאס כלפי המשטרים הערבים שימשו בערכוביה טיעונים מוסריים וטיעונים פרקטיים. כך כתב ב-1977:

"התנהלות המשטרים הערבים, במודע או שלא במודע, כלפי נתיניהם היהודים, מעוררת צער וכאב. לא ניתן לתארה אלא כבושה וכבזיון. האם לא העניקו המשטרים לציונות את סוד קיומה והישארותה? האם לא הגנו עליה ושימרו אותה? מספר היהודים-הערבים בישראל עולה על מיליון וחצי מתוך כ-2.75 מיליון. שני שלישים מתושבי ישראל הם מאנשינו, מאחינו. אנחנו הפכנו אותם לאויבים, הכרחנו אותם לעמוד נגדנו מבלי לתת להם ברירה אחרת. כפינו עליהם לבחור בין הגירה לישראל ובין מוות וכליה, ללא אפשרות שלישית".²²

אמפתיה זו כלפי פלח מאוכלוסיית ישראל היא יוצאת דופן בהתחשב בעובדה שבאותן שנים הייתה עדיין תנועתו, פתח, מחויבת למאבק המזוין בישראל. התנועה פעלה ברציפות להוציא לפועל פיגועים נגד אזרחים בעיקר משטח לבנון, שנודע בישראל בכינוי "פתחלנד". פחות משנה לאחר כתיבת הרברים דלעיל תקף הארגון אוטובוס מטיילים בכביש החוף בפיגוע בו נהרגו 35 ישראלים ונפצעו 71.

כעסו של עבאס על המשטרים הערבים נבע לא רק מיחסם כלפי אזרחיהם היהודים, אלא גם מהתנהלותם אל מול אחיהם הפלסטינים בעקבות ה"נכבה" של 1948. בתערובת של כעס ובוז תאר עבאס את כישלונן של מדינות ערב שנטלו חלק במלחמת 1948 לשחרר את הארץ, ואת היחס המחפיר לו זכו הפליטים הפלסטינים בארצות ערב בשנים לאחר המלחמה. לעתים נקט עבאס בסגנון חריף אף יותר מזה שהיה שמור אצל הציונים:

"צבאות ערב נכנסו כדי להגן על העם הפלסטיני מפני עריצות הציונים. הם הגלו וגרשו את העם הפלסטיני מארצו, ואז הטילו עליו מצור פוליטי ואינטלקטואלי והשליכו אותו לבתי כלא הדומים לגטאות שבהם חיו היהודים במזרח אירופה. כאילו נגזר עלינו

21 עבאס, *אלצהיוניה בדאיה ונהאיה*, 55.

22 שם.

להתחלף במקומות, הם יצאו מן הגטאות ואנחנו תפסנו את מקומם. מדינות ערב הצליחו לקרוע את העם הפלסטיני ולהרוס את אחדותו, ולא הכירו בו כעם מאוחד אלא לאחר שכל מדינות העולם הכירו בו ככזה. זהו דבר מצער.²³

עבאס קונן על הפער בין הרטוריקה הערבית האנטי-ציונית ובין המעשה. "במשך 17 שנה רעמו שידורי הרדיו שלהם בקריאה להשליך את היהודים לים ולהשיב את הפליטים לבתיהם," כתב, אך "הם לא זרקו את היהודים לים ולא החזירו את הפליטים לבתיהם." לכל אורך שנות הסכסוך, המלחמה היחידה שהשיבה את הכבוד הערבי היא מלחמת יום הכיפורים "שבה הוכיחו הערבים כי הם לוחמים."²⁴

אולם הערבים לא כשלו רק במלחמותיהם נגד ישראל, אלא גם במדיניות הדיפלומטית והחינוכית שנקטו. מתוקף החלטות החרם של הליגה הערבית נאסר על אזרחים לרכוש עיתונים או ספרים שיצאו לאור בישראל, להאזין לשידורי רדיו ישראלים, ללמוד עברית, או ליצור מגע כלשהו עם אזרחי ישראל. אולם בספרו מדוע המגעים הללו? (ה'ה' אלא תצאלאת למאד'א', 1988), המתאר את ראשית המגעים בין אש"ף ובין גורמים בשמאל הישראלי, ביקר עבאס את התפיסה ה"נאיבית" לפיה המאבק בישראל מצדיק את החרמתם של שותפים פוטנציאליים בצד הישראלי.²⁵

עבאס ביקר גם את ההחלטה הערבית על חרם שניוני על סופרים מערביים שכתבו על ישראל, וסבר כי יש להיפגש עם הסופרים הללו ולנסות לשכנעם. המחשבה כי אי-הכרת האויב תסייע לערבים להילחם בו היא שגויה מן היסוד, טען. מלחמה באויב היא יעילה רק אם מכירים את תרבותו על בוריה.

"במסגרת מדיניות ההעלמה של החברה הישראלית סברו המשטרים, במיוחד במדינות הטבעת (מדינות ערב השכנות לישראל - א.מ.), שככל שיעמיקו את בורותם ואת החינוך לבורות, ויימנעו מלהזכיר כל דבר הקשור בישראל ובישראלים, יבטיחו את אי-קיומו של האחר! חלק אף השתפכו במחשבותיהם המהפכניות עד כדי התייחסות לישראל כ'קיום מדומה'. אותו גילוי תיאורטי של 'ישראל המדומה' התאים לאמצעי התקשורת של המשטרים, שחזרו על המושג שוב ושוב ללא חשבון או מחשבה (...) בכך סברו אמצעי התקשורת שמילאו את תפקידם ב'מאבק' והרגיעו את מצפונם. הם העניקו שרות אצילי לציבור ולרוחו הלוחמנית כלפי הסוגיה הפלסטינית, וסיפקו את רצונו להילחם באויב שאינם יודעים עליו דבר למעט העובדה שהוא 'מדומה'. אולם בין ההתמסדות לאשליות ובין המציאות אין דבר."²⁶

23 שם, 107.

24 שם.

25 מחמוד עבאס, ה'ה' אלא תצאלאת - למאד'א' (ראמאללה: בילסאן [1988], 2011), 4.

26 שם, 5.

לדעת עבאס, מדינות ערב היו יכולות להחזיר את הגלגל לאחור ולתקן את נזקי הציונות על ידי השבת אזרחיהן היהודים ופיצויים. לאחר שהלין בציניות על חוסר רצונן של מדינות ערב לסייע לפלסטינים בעבודה או באי-התערבות בענייניהם הפוליטיים הפנימיים, פרט עבאס תכנית תיקון מעשית בת חמישה שלבים²⁷:

1. שיפור מצבם של היהודים המעטים שנותרו בארצות ערב. לדברי עבאס, בארצות ערב נותרו כ-50 אלף יהודים בלבד, הנתונים לדיכוי והשפלה ביד המשטרים הערביים. עבאס שיבח את עוז רוחם ונאמנותם של אותם יהודים, הנאחזים באזרחותם למרות בוגדנותם של המשטרים, וקרא למדינות ערב "לנהוג בבני כל הדתות בשוויון במולדתנו; אנו שלא ידענו מעולם בהיסטוריה שלנו אפליה על רקע גזע, צבע או דת."

2. החזרת יהודי ערב לבתיהם וביסוס משטר ערבי חילוני. זהו, לדברי עבאס עצמו, לב תוכנית התיקון. לדעתו, על מדינות ערב לבטל את החוקים המפלים נגד יהודים ולאפשר לאלה שהיגרו לישראל לשוב לבתיהם, תוך מתן עידוד ופיצוי כספי. עבאס שאב השראה מההיסטוריה הציונית והקמת קרן היסוד והקרן הקיימת לישראל בתחילת המאה ה-20, ובשנת 1982 אף כתב ספרון מיוחד על "קרן היסוד הערבית" שהציע. באופן מפתיע, הקרן לא נועדה ליישב פלסטינים בארצם או לבסס את הקמת המדינה הפלסטינית העתידית, אלא לעודד טרנספר מרצון של יהודים חיים בישראל.

"איננו רוצים לפשט את הדברים או להפחית מערכם ולטעון כי פתרון הבעיה הציונית בפלסטיין יתבצע באמצעות כסף. עם זאת, הכסף הערבי - והוא רב, אם יושקע במקום הנכון, יוכל לתרום רבות ולשרת שרות כפול את היהודים והערבים בעת ובעונה אחת. אם יגיע לידיהם של יהודים נזקקים באופן מבוקר ומדעי במטרה לממן את הגירתם, הרי שפעולה זו בפני עצמה תיחשב למאבק אפקטיבי שחשיבותו אינה נופלת משאר אופני המאבק המתקיים היום בזירה הפלסטינית. כשם שאנו זקוקים לרובה ולמילה, כך אנו זקוקים לפרויקט כזה. למרבה המזל, הכסף נמצא בראש ובראשונה אצל הערבים. האם יוכלו להשתמש בו במקום הנכון?"²⁸

בעיני עבאס, הקמת הקרן הערבית היא אקט של חסד כלפי האוכלוסייה היהודית-ערבית בישראל, שאילו רק ניתנה לה האפשרות הייתה שבה בהמוניה לארצות ערב בהימלטה מן ה"גיהנום שבו שמה אותם הציונות."

"בזמן שאנו קוראים להקמת מדינה פלסטינית חילונית, ומבחינים בין היהדות ובין הציונות, אנו תומכים במדינות ערב חילוניות, מדינות שבעבר חיו בהן יהודים ושאינם יהודים

27 עבאס, אלצהיוניה בדאיה ונהאיה, 108-115.

28 עבאס, מטלוב כירן האיסוד ערבי, 14.

כאזרחים שווים זכויות ותפסו עמדות מפתח בחברה, בפוליטיקה ובכלכלה; עמדות שלא חלמו להגיע אליהן במדינה שנאמר להם שהיא מדינתם ושלשמים הוקמה.²⁹

3. סיוע לארגונים יהודיים אנטי-ציונים. כאמור, עבאס תמך בשיתוף פעולה מקיף עם ארגונים יהודיים אנטי-ציונים וסבר כי חובה על המשטרים הערבים לסייע להם "בכסף, בסיוע מוראלי וחומרי, עד שיוכלו למלא את משימתם כלפי אחיהם."³⁰ הוא שאב עידוד מדבריו של עיתונאי ישראלי שפקפק בכך שיהודים יישארו בישראל אם יתמרצו כלכלית לעזוב.

4. שתדלנות ערבית בארצות הברית. מתוך הכרה בכך שארצות הברית היא המעצמה התומכת בציונות באופן הנלהב ביותר הציע עבאס לערבים ליזום מסע שתדלנות ותעמולה אנטי-ציונית. תפיסתה של ארצות הברית את הציונות כמרכיב מרכזי בהגנה על האינטרסים החיוניים שלה במזרח התיכון אינה אלא תוצאה של מאמץ ציוני ממוקד ושל נטישה ערבית של הזירה האמריקאית מתוך "חוסר אונים וייאוש מן האפשרות להשפיע עליה או לשנותה." הכוח היהודי בארצות הברית אינו גזירת גורל או קונספירציה, לדברי עבאס, ואפשר להסביר לאזרח האמריקאי את מהות הסכסוך במזרח התיכון ולשכנעו במחיר הפוליטי שארצו משלמת תמורת התנכרותה ל-120 מיליון ערבים. בניגוד לציוויליזציה האירופאית המקובעת, החברה האמריקאית היא חברה חדשה הנוחה להשתכנע משיקולי עלות-תועלת.

"עלינו לפנות לאדם זה במסע תקשורת שאינו דמגוגי או אמוציונאלי, בהובלת אנשים משכילים ובעלי ניסיון הבקאים באומנות הנאום והשיחה והמסוגלים לחדור לשכלו וללבו. קמפיין מסוג זה לא ישווה בערכו להוצאות הסודיות של שגרירות ערבית כלשהי בארצות הברית, אך בוודאי יביא תוצאות מעולות. היכן, אם כן, הוא השכל הערבי?"³¹

5. דיאלוג ערבי-אירופאי. לעומת שיטת ה"גזר" מול ארצות הברית, דרך הפעולה המועדפת על עבאס ביחס למדינות אירופה הייתה שיטת ה"מקל". לדבריו, ישראל הפעילה לחץ עצום על מדינות אירופה למנוע את השתקעותם של יהודי ברית המועצות ביבשת, והם נאלצו להגר לישראל. עבאס המליץ למדינות ערב להפעיל לחץ נגדי על אירופה בהמות חרם נפט ואיום במשיכת כסף ערבי פרטי מבנקים אירופאים. "האם השורה התחתונה של הדיאלוג הערבי-אירופאי היא בניית מפעלים, הבאת מומחים וחוקרים, מעקב אחר שער הריבית של השקעות ערביות, והפחתה או אי-הפחתה של תעריף המכס?" הלין עבאס.³²

29 עבאס, אלצהיוניה בדאיה ונהאיה, 109.

30 שם, 112.

31 שם, 113.

32 שם, 114.

המאבק המזוין: אמצעי ולא מטרה

בשנת 1968 תוקנה האמנה הלאומית הפלסטינית, המסמך המכונן של אש"ף. המאבק המזוין הוגדר מחדש כ"אסטרטגיה ולא טקטיקה" וכ"אמצעי היחיד לשחרור פלסטין", במטרה להעניק לפתח – שהצטרף לארגון באותה שנה – תדמית חלוצית ולעורר את החברה הפלסטינית מתרדמתה הפוליטית-צבאית.³³ עבור עבאס עמדה זו ביטאה היפוך יוצרות. למן ספרו הראשון היווה המאבק המזוין אמצעי אחד מני רבים – ולא דווקא החשוב או היעיל שבהם – להגשמת המטרה: עצמאות לאומית פלסטינית במדינה שוויונית, פלורליסטית, וחילונית.

בספרון שיחות השלום הפלסטיניות-ישראליות (מבאחת'את אלסלאם אפלסטיניה אל'סרא'יליה), המביא את נאומו של עבאס בפני התאחדות המהנדסים הפלסטינים ביולי 1992, פרט המדינאי הפלסטיני את הסיבות לכניסה למשא ומתן עם ההנהגה הישראלית. כל העמים שנאבקו לשחרור לאומי, טען, החלו במאבק מזוין וסיימו סביב שולחן הדיונים. "כשהתחלנו, לא עשינו זאת למען המאבק, אלא כדי להגיע לפתרון פוליטי שיספק את שאיפותינו ושאיופות עמנו", אמר. ההנהגה הפלסטינית התלבטה ארוכות האם להכניע לתנאי הישראלי לרון רק עם ההנהגה המקומית ולא עם אש"ף בשיחות מדריד. לאחר חמש פגישות אינטנסיביות הסכימה הנהגת ה"חוי" לתנאי מתוך הבנה כי נציגי ה"פנים" נאמנים לסוגיה הלאומית לא פחות מאנשי אש"ף. בסופו של דבר, טען, המשלחת הירדנית-פלסטינית התנהלה כמשלחת פלסטינית לכל דבר.³⁴

לדידו של עבאס, המאבק המזוין היה שלב הכרחי בתהליך השחרור הלאומי הפלסטיני, שכן גרם לישראלים ולעולם כולו להכיר בסוגיה הפלסטינית כסוגיה מהותית, לאחר שנעלמה במשך שנים ארוכות מהתודעה הישראלית והעולמית.³⁵ בנאומו התמודד עבאס עם הרצון להמיר את המשא ומתן במאבק מזוין. האינתיפאדה החמושה, הבהיר בשנת 1992, אינה אלטרנטיבה למשא ומתן אלא טקטיקה משלימה. "ייתכן שביום מן הימים לא נזדקק למאבק המזוין ולאינתיפאדה, אך היום, בזמן שאנו נושאים ונותנים, יש לנו צורך רב בהם."³⁶

בעיצומה של הלחימה בין ישראל ואש"ף ביולי 1981, לקראת פרוץ מלחמת לבנון הראשונה, המליץ עבאס במחקר שפרסם להשתמש באופן מושכל בכוח צבאי. הוא ברח על הפגזת קריית שמונה ויישובי הסביבה, שהביאה להגירה פנימית של אלפי ישראלים דרומה, וראה בכך נקודת מפנה במערכה מול ישראל המבשרת גל ירידה מן הארץ ומערכת את עליית יהודי התפוצות.³⁷ עבאס זיהה שני גורמים שהיוו "עקב אכילס" של ה"ישות הציונית": אבדות בנפש ועקירת תושבים מיישוביהם. לפיכך המליץ ללוחמים הפלסטינים:

33 עידו זלקוביץ, תנועת הפת"ח: אסלאם, לאומיות, ופוליטיקה של מאבק מזוין (תל אביב: רסלינג, 2012), 42.

34 מחמוד עבאס, מבאחת'את אלסלאם אפלסטיניה אל'סרא'יליה (ראמאללה: בילסאן [1992], 2011), 6, 8-9.

35 עבאס, הד'ה אלאתצאלאת - למאד'א, 9.

36 עבאס, מבאחת'את אלסלאם אפלסטיניה אל'סרא'יליה, 13.

37 עבאס, אסת'מאר אלפוז, 21.

א. להתמקד ביישובים אורחיים ולהפיל "מספר מקסימלי של אברות בנפש בקרב האויב".
 ב. בזמן התכנון של "פעולות הקרבה" בתוך שטחי ישראל על הלוחמים להימנע מתקיפת מוסדות, מפעלים ומתקנים אורחיים, שכן הפגיעה בהם אינה משפיעה על מהלך החיים בישראל.
 ג. יש להמנע מפגיעה ביהודים בחוץ לארץ, אפילו אם מדובר בציונים, שכן הדבר מהווה "שרות גדול לתנועה הציונית".³⁸

נקודה אחרונה זו אינה מובנת מאליה בשנים שבהן פעלה תנועת פתח נגד מטרות יהודיות וישראליות באירופה. עבאס יצא מפורשות נגד פיגועים במסעדה כשרה בפריז ובית כנסת בכריסל, וטען כי מבצעי הפעולות הללו לא היו מודעים להשפעת מעשיהם על התמיכה של יהודים בישראל.

"הסכנה שבציוני גלומה אך ורק בארץ הכבושה על מתנחליה, תושביה, חייליה ולוחמיה. סכנה זו גדולה אלפי מונים מאותו ציוני שחי מחוץ למולדת הפלסטינית, מרים שלטים ומשתתף בהפגנות. החובה הראשונה והאחרונה של כל רובה פלסטיני היא להגיע לארץ הכבושה ולהוציא את הציונים משדה הקרב בכל הדרכים האפשריות והלגיטימיות. יש לטפל באדם אחרי אדם, ורק לבסוף להתפנות למבנים ומתקנים".³⁹

גם במקרה זה הפגין עבאס את מודעותו לפערים העדתיים בחברה הישראלית והצביע על החשיבות שבפגיעה ביישוב האליטיסטי והאשכנזי נהריה, במקום ביישובי קו העימות המזרחיים שלומי וקריית שמונה. הוא מיפה את השכונות בחיפה ובתל אביב שמהן היגרו "מקבלי ההחלטות" בין תקופת היישוב העברי לתקופת קום המדינה, עד לרמת הרחוב.

"פגיעה בהתנחלויות הצפוניות בארטיילריה וטילים חשובה ביותר, והפגיעה באדם חשובה. אבל הפגיעה באדם ממעמד מסוים חשובה אף יותר. לכן עלינו להכיר את הנקודה המכאיבה ביותר, בין אם בפעולות הדרום או בכל הפעולות הצבאיות המיוחדות האחרות המבוצעות בתוך השטח הכבוש. בחירת המטרה, המקום והתושבים מעניקה לפעולות מומנטום ומשפרת את סיכויי ההצלחה".⁴⁰

אולם למרות התמקדותו בפגיעה בנפש בזמן הלחימה עם ישראל, עבאס לא ראה במסלול הצבאי חזות הכל. כבר בספרו הראשון משנת 1977 הרגיש כי לוחמה צבאית אינה האפשרות הומינה היחידה. "ישנן אפשרויות רבות שעשויות להיות מועילות הרבה יותר מאשר מלחמה לבר, אפשרויות שטרם בחנו או עמדנו על טיבן".⁴¹

38 שם, 28.

39 שם, 27.

40 שם, 41.

41 עבאס, אלצהיוניה בדאיה ונהאיה, 115.

שנים מאוחר יותר, בגילוי נדיר של ביקורת עצמית, ייחס עבאס את נצחוננו של בנימין נתניהו על שמעון פרס בבחירות 1996, בין השאר, לעובדה שהרשות הפלסטינית לא ריסקה את כוחה הצבאי של חמאס, שפגע אנושות בתחושת הביטחון של הישראלים.

"שמעון פרס הלך בדרך השלום, אך לא סיפק לישראלי הממוצע בטחון אישי ולא הצליח לספק לו הגנה מפני פיגועי ההתאבדות. הרשות הפלסטינית נושאת במידה מסוימת של אחריות כלפי תוצאות הבחירות, משום שלא טיפלה בחמאס כראוי מן ההתחלה. היה עליה לשלב את חמאס במוסדות הרשות הפלסטינית במידה שתהלוס את כוחה הציבורי, ומעבר לכך. היה עליה להילחם בזרם הצבאי בקרבה ללא היסוס מנקודת המבט של עושי השלום, שידועים שפיגועים כאלה הורסים את השלום שיצרו ומסייעים לכוחות הקיצוניים בישראל לרכב על הגל ולהגיע לשלטון".⁴²

ההכרה בישראל

קשה לקבוע מתי החל עבאס להאמין כי הציונות היא בלתי הפיכה ולפעול למען הקמת מדינה פלסטינית לצד מדינת ישראל, תוך התייחסות לכלל החברה היהודית בישראל כקולקטיב לאומי אחד. אולם בספרו דרך אוסלו (טריק אוסלו, 1994) הוא הציג את עצמו כאחד מראשוני התומכים בדיאלוג לשלום עם הישראלים בתוך תנועתו, לצד בכירים כמו נציגי אש"ף בלונדון (סעיד חמאמי), בפריז (עזא-דין אלקלק) ובניסל (נעים ח'דר) ובכיר אש"ף עצאם סרטאוי, שמונה לפניו לעמוד בראש המגעים עם החברה הישראלית. לפי תיאורו של עבאס, הוא וחבריו היו קבוצת מיעוט בתוך פתח באותן שנים.⁴³

בספר זה חרל עבאס כמעט לגמרי משימוש במושג "ציונות", והמילה ישראל כבר לא מופיעה בין מירכאות. עבאס תעד בו את מגעיו הראשונים עם "תומכי שלום" ישראלים דוגמת אייבי נתן והאלוף במילואים מתי פלד, מגעים שהבשילו להסכם אוסלו שהוא היה ממנסחיו, בספטמבר 1993.

נראה כי השלמתו של עבאס עם מדינת ישראל נובעת מתפיסת המציאות המשתנה ומהשינוי במאזן הכוחות הבין-לאומי לרעת הערבים, עם נפילת ברית המועצות. כאשר עבאס נשאל על ידי מראיין אם אינו חש שוויתר על זכויות היסטוריות של העם הפלסטיני, השיב כי "הזכויות הללו אכרו מזמן בנבכי ההיסטוריה, ואני מנסה להשיב את חלקן".⁴⁴

עבאס ייחס את רעיון המשא ומתן לאיש אש"ף נביל שעת', שהבין את חולשת העולם הערבי ואת הלחץ הבין-לאומי בו נתונים הפלסטינים. עבאס הבין את הביקורת הערבית כלפי ההכרה דה-פקטו ודה-יורה של אש"ף בזכות הקיום היהודי בארץ, אך טען במפגיע כי הכרה זו הייתה כורח המציאות:

42 מחמוד עבאס, בעד ת'לאת' טנואת עלא אוסלו (ראמאללה: בילטאן [1996], 2011), 30-31.

43 מחמוד עבאס, טריק אוסלו (ראמאללה: בילטאן, 2011), 21.

44 עבאס, בעד ת'לאת' טנואת עלא אוסלו, 35.

"הגם שרעיון זה נבע באופן בסיסי מתחושת חוסר אוניס ערבית, וחוסר יכולתם של הפלסטינים לפעול לבד לשחרור מולדתם, הרי שמדובר בחזון אסטרטגי אמיץ וכן. עלינו לקחת בחשבון את מאזן הכוחות העולמי, את יכולותיו של האזור הערבי, ואת הכוח העצום של ישראל".⁴⁵

הפרגמטיזם של עבאס בא לידי ביטוי בהסברו לסיום האינתיפאדה הראשונה, שמשותפתיה הפלסטינים מעולם לא דרשו את שחרור "כל הארמות". לדבריו, התמיכה הפלסטינית בסדאם חוסיין בזמן מלחמת המפרץ הראשונה הייתה אסון; היא הביאה לגירושם של 400 אלף פלסטינים מכווית ולמשבר כלכלי כבד שפקד את הפלסטינים ואת התנועה הלאומית הפלסטינית, וגזרה במידה רבה את גורל המאבק המזוין.

"מי שתוהה לגבי דעיכת האינתיפאדה או הצורך בהמשכה, עליו לחשוב תחילה כיצד להבטיח את הסיבות להמשכה. עליו לחשוב על העם שסובל מכיבוש ומעוני בעת ובעונה אחת, ולשאול את עצמו מדוע יצאו ההמונים לרחובות והביעו שמחה וגאווה על הסכם (אוסלו). האם עולה בדעת אלה הדורשים להמשיך את האינתיפאדה מה המשמעות של שש שנים בלי בתי ספר, בלי אוניברסיטאות ובלי עבודה?"⁴⁶

עבאס הודה בשנת 1994 כי ההגירה היהודית לישראל נבעה לא רק ממאמץ אימפריאליסטי של מעצמות אירופה ומהפחדה של יהודי המזרח בלבד, אלא גם מאמונה אידאולוגית ודתית של המהגרים היהודים. על הערבים להתמודד באומץ עם העוברה הזו, אמר, ולצד זאת להכיר בנסיבות המחייבות פשרה עם ישראל, ובהן הלגיטימציה הבינ-לאומית שלה היא זוכה, הנשק הגרעיני שבידיה, ההשלמה של העולם הערבי עמה וחולשתו של העם הפלסטיני. כך תאר עבאס את ה"מדינה היהודית" כעוברה קיימת:

"אנו עומדים בפני התנחלות שאין דומה לה בעולם. זו התנחלות שאינה משרתת את הקולוניאליזם העולמי בלבד, אלא שונה ממנו איכותית. זו התנחלות קולוניאליסטית יהודית לאומית, המונעת מאידיאולוגיה עצמית, לאומית ודתית. היא הצליחה, בזכות גורמים רבים, להקים מדינה יהודית בפלסטין שרוב תושביה הם ילידי אותה מדינה. רבים אינם רוצים להבין את ההשלכות של עובדה חשובה זו. עמדתנו העקרונית השוללת את הלאומיות היהודית בפלסטין אין משמעותה שעלינו להתעלם ממיליוני מתנחלים יהודיים לאומיים כעובדה שיש לקחתה בחשבון בעת קביעת המדיניות שלנו. זו האמת המרה: ישנו סכסוך לאומי על פלסטין".⁴⁷

45 עבאס, *טריק אוסלו*, 18.

46 מחמוד עבאס, *אלאתפאק פי עיון אלמעארצ'ה* (ראמאללה: בילסאן [1994], 2011), 8.

47 שם, 14.

עבאס תאר את התפתחות עמדתה של ההנהגה הפלסטינית ביחס לדיאלוג עם ישראל. ראשית, בשנת 1977 הסכימה המועצה הלאומית הפלסטינית (מל"פ), הגוף המחוקק של אש"ף, להצעתו לפתוח בדיאלוג עם כלל הגורמים האנטי-ציוניים בישראל. בוועידות הבאות של המל"פ התרחבה הסכמה זו וכללה את "כל הגורמים הישראלים המאמינים בזכותו של העם הפלסטיני להקים מדינה עצמאית". עבאס חשב כי גם הרשאה זו אינה מרחיקת לכת דיה וכי על הפלסטינים לשוחח גם עם מתנגדיהם החריפים ביותר בחברה הישראלית. לכן יזם פגישות עם חברי כנסת מימין ומשמאל. לאחר הפסדו של שמעון פרס בבחירות 1996 ועליית כוחו של הימין אף אמר עבאס:

"אני מעוניין לפגוש את אריאל שרון כדי לעמוד על עמדותיו מקרוב, ורוצה לפגוש גם את (רפאל) איתן ואת גנדי ואת ראשי המתנחלים, משום שהם אלה שעדיין מתנגדים למטרותינו. חיוני לפתוח עמם בדיאלוג. אנחנו לא נפסיד בכך דבר, אלא רק נכיר את החצי השני של החברה הישראלית, והוא יכיר אותנו."⁴⁸

כשנשאל על התבונה שבשימוש בערביי ישראל לצורך המאבק הפלסטיני זעם עבאס וטען כי זו "טעות חמורה". ערביי ישראל, הסביר, הם חלק מן החברה הישראלית ויכולים לתפקד כ"גשר של שלום" מול הפלסטינים בגדה המערבית ובעזה. התייחסות לערביי ישראל כפלסטינים לכל דבר רק מעניקה תירוץ לימין הישראלי לדרוש לגרשם.⁴⁹

סיכום

כתיבתו הפורה של עבאס במשך ארבעים שנה משקפת תהליך טבעי, הפוקד מנהיגים בכל העולם, של שינוי משמעותי בתפיסת עולמו. שיחות מרריר בשנת 1991 והמגעים הזהירים שקדמו להן עם אנשי החברה האזרחית בישראל היוו נקודת מפנה עבודה. מאינטלקטואל פלסטיני שהמעיט בהיקפה של השואה, וראה בציונות תנועה קולוניאליסטית שנכפתה על רוב הציבור היהודי בעולם בשנות השבעים והשמונים, הפך עבאס למדינאי פרגמטי הרואה בחברה הישראלית עובדה מוגמרת ומקשה אחת, גם אם הטרוגנית, בשנות התשעים והאלפיים. עם הזמן, שינה עבאס בהדרגה את גישתו וטען באומץ – ובניגוד לבון-טון הערבי – כי העלייה היהודית נבעה משכנוע פנימי, אידיאולוגי ורתי, עמו על הערבים להתמודד. במישור המעשי נמנה עבאס, מתחילת דרכו בפתח, על הפלג המתון בתנועה. גם כאשר תמך במאבק מזויין ראה במאבק זה כלי אחד בתוך ארגז כלים מגוון, ולא דווקא המרכזי שבהם. הוא צידד אמנם בפגיעה מכוונת באזרחים ישראלים בתקופת התבססותו של אש"ף בלבנון, אך כעבור שנים הכיר בנוק העצום שגרמו פיגועי ההתאבדות לאמון שרחשה החברה הישראלית בתהליך השלום, וקרא לפירוק הזרוע הצבאית של חמאס. האבחנה של עבאס בין "יהודים" ו"ציונים", או בין אזרחי ישראל שהפגיעה בהם לגיטימית

48 עבאס, *בעד ת'לאת' סונאת עלא אוסלו*, 13-14.

49 שם, 15.

בשעת מלחמה ובין יהודים החיים בחו"ל שהפגיעה בהם אינה לגיטימית, הברילה אותו מרבים מאנשי תנועות בשנות השבעים והשמונים, ומתנועות חמאס בשנות התשעים וראשית המאה ה-21.

למרות שלא חזר בו בפירוש מהדברים שכתב בעבודת הדוקטור שלו, במפגש עם סטודנטים ישראלים ברמאללה בפברואר 2014 דחה עבאס האשמות שהוא מכחיש שואה והודה כי בשואה נהרגו מיליוני יהודים.⁵⁰ פחות משבועיים לאחר מכן, ביום השואה, פרסם עבאס הצהרה בסוכנות הידיעות הפלסטינית הרשמית "ופאא" ובה כינה את השואה "הפשע הנתעב ביותר נגד האנושות בהיסטוריה המודרנית."⁵¹

עבאס מעולם לא הסביר בכתביו את השינוי בעמדתו ביחס ליהודי ארצות האסלאם. נראה כי שנים של שיחות שלום עם מנהיגים ישראלים, מזרחים ואשכנזים, הוכיחו לו כי החברה הישראלית-יהודית שסועה פחות לפי קווי שבר ערתיים מכפי שחשב. למצער, נראה כי הבין כי את גלגל ההיסטוריה לא ניתן להסיג לאחור, וכי הפרויקט הציוני מהווה מוקד משיכה והזדהות עבור ה"יהודים הערבים", בוודאי יותר ממדינות ערב המודרניות.

גורמים שונים בישראל נוהגים לטעון כי עבאס מעביר מסרי שלום באנגלית ומסרי מלחמה בערבית. נראה שהללו, שרובם אולי שומעים ערבית אך אינם מבינים אותה, ממחזרים את הטענות שנהגו להשמיע כלפי יאסר ערפאת, שאכן נהג לדבר בכפל לשון. כמה מהם בוודאי ישמחו לצטט חלקים ממחקר קצר זה באופן סלקטיבי, ולהתעלם מאחרים. אולם דיון מושכל על אופן התייחסותה של ישראל להנהגה הפלסטינית ראוי שיתמודד עם העובדה שעמדותיו של מחמוד עבאס התפתחו והתמתנו לאורך השנים.

Raphael Ahren, "Abbas: We don't want to divide Jerusalem, or flood Israel with refugees," *The Times of Israel*, February 50 16, 2014, www.timesofisrael.com/abbas-we-dont-want-to-divide-jerusalem-or-flood-israel-with-refugees/ ,Jeffrey Heller, "Abbas calls Holocaust 'most heinous crime' against humanity," Reuters, April 27, 2014 51 <http://www.reuters.com/article/us-palestinian-israel-holocaust-idUSBREA3Q08E20140427>

אלחנן מילר

עמית מחקר בפורום לחשיבה אזורית, עיתונאי.

תחומי מחקר ובתיבה: פלסטינים, שיח
אינטלקטואלי ופוליטי ערבי.

elhananmiller@gmail.com

